

W kręgu
dawnej
polszczyzny

VIII

Redakcja
Ewa Horyń
Marceli Olma
Ewa Zmuda

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Ignatianum
w Krakowie

2024

Spis treści

Jubileusz z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Doktora Habilitowanego Macieja Mączyńskiego	11
<i>Maciej Adamczyk</i> Od kobity do kobiety i z powrotem. Samogłoski ścieśnione a różnice semantyczne dzisiejszych form wyrazowych	19
<i>Anna Czelakowska</i> Znaczenie a pochodzenie wyrazów nacechowanych ekspresywnie (na przykładzie leksemów <i>gadzinowy</i> i <i>gadzinówka</i>)	39
<i>Małgorzata Dawidziak-Kładoczna</i> Zmiany znaczeniowe staropolskich nazw czynności i rezultatów obrażania	57
<i>Joanna Duska</i> Osobliwości fleksyjne we <i>Fraszkach</i> Jana Kochanowskiego	69
<i>Renata Dźwigoł</i> Pieśni ludowe z Suszca i okolic jako znak tożsamości lokalnej	85
<i>Joanna Gorzelana</i> „Przypadek, który się Najjaśniejszemu Królowi przytrafił” – czyli o reporterskiej próbie opisu na łamach <i>Monitora</i>	95
<i>Ewa Horyń</i> Wokół imienia Jubilat. <i>Maciej</i> w przestrzeni językowo-kulturowej i geograficznej	109

<i>Aleksandra Janowska</i> Wokół deiktycznej i anaforycznej funkcji przymiotników (imiesłówów) w dawnej polszczyźnie. Zarys problematyki	125
<i>Krystyna Kleszczowa</i> Przyczyny i skutki wygasania kategorii gramatycznych	137
<i>Dorota Kołodziej</i> Opracowanie form gramatycznych wybranych rzeczowników z obocznością rodzajową w Bazie Leksykalnej Średniowiecznej Polszczyzny	149
<i>Tomasz Kolowca</i> Piętnastowieczne tłumaczenia tytułów ksiąg biblijnych. Uwagi wstępne	165
<i>Stanisław Koziała</i> <i>Małmaz(y)ja</i> – z osobliwości leksykalnych dawnej polszczyzny (przyczynek)	179
<i>Mirosław Michalik</i> Eternalistyczny (anagnostyczny) sposób ujmowania faktów logopedycznych – szkic	189
<i>Ewa Młynarczyk</i> Słownictwo dotyczące sytuacji konfliktowych w krakowskich statutach cechowych z XVI i XVII wieku	203
<i>Małgorzata Nowak</i> Między <i>lubką najukochańszą</i> a <i>starym małpisonem</i> – zwroty adresatywne w korespondencji Zofii Kossak z córką	223
<i>Joanna Okoniowa</i> Słownictwo we wczesnym dyskursie medycznym	235
<i>Marceli Olma</i> Korespondencja ślubna z lat 1833-1967 w ujęciu pragmatyczno- -socjolingwistycznym	249
<i>Jarosław Pacuła</i> Przyczynek do słownictwa szwargotu złodziejskiego [...] w okolicy Dąbrowy Górniczej z 1890 r. – (za)wartość opracowania jako źródła w badaniu historii żargonu przestępczego	273

<i>Agnieszka Piela</i> Kryteria klasyfikacyjne frazeologizmów o literackiej proveniencji	301
<i>Magdalena Płusa</i> Józef Weyssenhoff jako piewca myślistwa	319
<i>Krzysztof Waśkowski</i> Strategie językowo-komunikacyjne w prasowym dyskursie agitacyjnym na łamach „Nowin Spisko-Orawskich” z lat 1919–1920	331
<i>Włodzimierz Wysoczański</i> MIŁOSIERDZIE w korelacji z innymi pojęciami w polszczyźnie przedwspółczesnej	345
<i>Ewa Zmuda</i> Połączenia wyrazowe z przymiotnikiem <i>duchow(n)y</i> w rękopisach benedyktynek z XVII wieku	355
<i>Piotr Żmigrodzki</i> <i>Leikarz (lejkarz, lajkarz, laikarz)</i> – o krótkim żywocie pewnego neologizmu z okresu międzywojennego	365

*Panu Profesorowi Maciejowi Mączyńskiemu
w siedemdziesięciolecie urodzin –
przyjaciele, koledzy, uczniowie*

Jubileusz z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Doktora Habilitowanego Macieja Mączyńskiego

Profesor Maciej Mączyński urodził się 7 kwietnia 1954 roku w Krakowie. Edukację pobierał w krakowskich szkołach. Jest absolwentem II Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego. W 1974 podjął studia polonistyczne w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej, które ukończył w 1978 roku. Po ukończeniu studiów zawarł związek małżeński z Jadwigą Studzińską – absolwentką polonistyki w WSP, koleżanką z roku.

W trakcie studiów, jak sam wielokrotnie podkreślał, zetknął się z wybitnymi uczonymi i dydaktykami, którzy wywarli niemały wpływ na kierunek zainteresowań Jubilata, byli to m.in. prof. Leszek Bednarczuk, prof. Eugeniusz Pawłowski, prof. Maria Zarębina, doc. Jan Zaleski, prof. Józefa Kobylńska czy prof. Maria Schabowska. Jubilat od początku był studentem bardzo aktywnym naukowo, brał udział w pracach Sekcji Językoznawczej Studenckiego Koła Polonistów i już jako student wygłosił referat na ogólnopolskiej sesji naukowej Kół Językoznawczych w Lublinie.

Wybór językoznawstwa jako dziedziny zainteresowań Jubilata dokonał się na seminarium prowadzonym przez prof. Marię Zarębinę, pod kierunkiem której powstała praca na temat: *Funkcje luźnych grup wielowypowiedzeniowych we współczesnej prozie polskiej*. Na podstawie pracy magisterskiej powstały artykuły naukowe, m.in.: *Funkcja luźnych grup wielowypowiedzeniowych na przykładzie powieści I. Iredyńskiego „Manipulacja”*, [w: „Zeszyty Językoznawcze”, 1980, s. 30–42] oraz *Funkcja potoku składniowego we współczesnej prozie polskiej* [w: „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, „Prace Językoznawcze” IV, 1983, s. 87–97].

Od razu po – bardzo dobrej – obronie pracy magisterskiej w 1978 roku Maciej Mączyński podjął pracę w Wyższej Szkole

Pedagogicznej, jednocześnie przez kilka lat pracował na stanowisku nauczyciela języka polskiego w IV Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie. Wówczas swoje naukowe zainteresowania Jubilat skierował w stronę morfologii, co zaowocowało opublikowanymi tekstami naukowymi – dotyczącymi podstaw słowotwórstwa: *Typy tematów słowotwórczych*, [w: *Język – Teoria – Dydaktyka. Materiały VI Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*, red. M. Preyzner, Kielce 1984, s. 174–189], sposobów tworzenia derywatów odimiennych: *Uwagi o derywacji czasowników odimiennych*, [w: *Język – Teoria – Dydaktyka. Materiały V Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków*, red. M. Preyzner, Kielce 1982, s. 87–97] czy też dotyczącym słowotwórstwa czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych: *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych. Zarys problematyki*, [w: „*Język Polski*” LXII, 1982, z. 4–5, s. 255–260].

Temat derywacji czasowników dźwiękonaśladowczych znalazł swoje rozwinięcie w przygotowanej przez Jubilata rozprawie doktorskiej. Praca ta – zatytułowana *Czasowniki onomatopeiczne w języku polskim. Słowotwórstwo i semantyka* – została sfinalizowana w 1987 roku. Wypełniła w polskim językoznawstwie lukę dotyczącą całościowych opracowań czasowników, których podstawami są interiekcje i rdzenie onomatopeiczne. Jubilat, korzystając również z prac slawistycznych dotyczących języka czeskiego, serbsko-chorwackiego, ukraińskiego i bułgarskiego, nie tylko dokonał syntetycznego omówienia, ale ustalił indoeuropejskie pierwiastki wspólne dla tych wyrazów. Recenzentami tej rozprawy byli wybitni znawcy zagadnienia: prof. dr hab. Janusz Strutyński z UJ i doc. dr hab. Tadeusz Szymański z IJP PAN. Owocem owej rozprawy było także kilka artykułów, jak np.: *O onomatopeicznych czasownikach oznaczających mówienie* [w: „*Język Polski*” LXIV, 1984, z. 1–2, s. 99–110] czy *Słowotwórstwo czasowników onomatopeicznych w języku polskim* [w: „*Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie*”, „*Prace Językoznawcze*” VI, 1991, s. 319–333].

W następnym etapie swojej naukowo-badawczej pracy Szanowny Jubilat skierował swoje zainteresowania naukowe na siedemnastowieczną polszczyznę używaną w klasztorach żeńskich. Dokonał rozległych kwerend w archiwach klasztornych, w wyniku czego zgromadził rękopiśmienne zabytki XVII-wiecznego piśmiennictwa. W efekcie pracy nad pozyskanymi źródłami powstały (i powstają) liczne artykuły autorstwa Jubilata, m.in.: *Kto karze,*

kogo karze i za co karze – czyli o czasowniku karać na podstawie Statutów Kapituły Norbertańskiej z 1541 roku [w: *Język. Literatura. Dydaktyka*, red. J. Opoka, A. Oskiera, Łódź 2003, s. 181–196]; *Ostawca, młodziwie, kanaki trzęsione, peret trzy przedziona – uwagi o kilku osobliwych wyrazach w zabytkach średniopolskich* [w: „*Język Polski*” LXXXIV, z. 2, 2004, s. 122–128]; *Sposoby wartościowania człowieka w XVII wiecznej kronice siostr norbertanek* [w: „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*” II, 2004, s. 283–295]; *Rekonstrukcja stroju zakonnego na podstawie XVII-wiecznej kroniki siostr norbertanek* [w: „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica*” V, 2007, s. 235–241]; *Co jadały panny siostry w XVII wieku – czyli słownictwo kulinarne w „Kronice” siostr norbertanek* [w: „*Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe ojczyzny*” X, 2008, s. 102–111]; *O elekcjach księń zwierzynieckich w XVII wieku* [w: „*Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe ojczyzny*” XI, 2009, s. 181–191]; *Ze studiów nad słownictwem XVII-wiecznych medytacji norbertańskich* [w: *Badania historycznojęzykowe: stan, metodologia, perspektywy – materiały konferencji naukowej, Kraków 21–22 września 2010 r.*, red. B. Dunaj, M. Rak, Kraków 2011, s. 103–111]; *Człowieczeństwo Chrystusa w świetle leksyki XVII-wiecznych medytacji norbertańskich* [w: *W kręgu dawnej polszczyzny*, t. 1, red. M. Mączyński, E. Horyń, E. Zmuda, Kraków 2016, s. 141–150]; *O łacińskich zapożyczeniach prawnych w XVII-wiecznych statutach premonstratenskich* [w: „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*” XII, 2017, s. 187–196]; *Godzinki o Ojcu Świętym Norbencie – XVII-wieczny rękopis z klasztoru norbertanek zwierzynieckich*, [w: *W kręgu dawnej polszczyzny*, t. V, red. M. Mączyński, E. Horyń, E. Zmuda, Kraków 2018]; *Świętość jako wartość w XVII-wiecznym Żywocie świętego Norberta* [w: „*Studia Slavica*” XXIV, nr 1, 2020, s. 49–57]; *Siedemnastowieczne Nabożeństwo abo pozdrowienie Błogosławionej Bronisławy: szkic teolingwistyczny* [w: „*Textus et Studia*” IV, 2023, s. 77–91].

Warto dodać, że z tą tematyką wiąże się także grupa pięciu tekstów o charakterze popularyzatorskim, opublikowanych przez Jubilatę na łamach katolickiego czasopisma „Miesięcznik Salwatorski”: *Morowe powietrze w XVII-wiecznym klasztorze norbertańskim* [cz. I, nr 2 (9), 2021, s. 16]; *Morowe powietrze w XVII-wiecznym klasztorze norbertańskim* [cz. II, nr 3 (10), 2021, s. 13–14]; *Ksieni Dorota Kątska i jej Zwierzyniec* [cz. I, nr 9 (42), s. 9–10; cz. II, nr 10 (43), s. 10; cz. III, nr 01 (46), s. 8; cz. IV: nr 02 (47) s. 9)].

Równolegle Maciej Mączyński opublikował również wyniki swoich analiz językoznawczych na podstawie ksiąg sądowych wiejskich: *O zaimku ten w XVII-wiecznej księdze gromadzkiej wsi Jadowniki* [w: „Język Polski” LXXXI, z. 5, 2001, s. 344–355]; *Sposoby identyfikacji osób w sądzie (na podstawie ksiąg sądowych wsi Jadowniki)* [w: *Rozmaitości językowe. Ofiarowane prof. dr hab. Januszowi Strutyńskiemu z okazji Jego jubileuszu*, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Kraków 2002, s. 195–202]; *Przysięga dowodowa jako akt mowy (na materiale XVII-wiecznych ksiąg sądowych wiejskich)* [w: „Język Polski” LXXXIII, z. 1, 2003, s. 26–37]; *Sprawy procesowe w Kasinie Wielkiej w pierwszej połowie XVII wieku* [w: *Historia, tradycja, kultura: księga referatów z konferencji naukowej w Kasinie Wielkiej*, red. J. Kobylńska, P. Lulek, M. Mączyński, Mszana Dolna 2013, s. 14–18]; *O roli gromady w XVII-wiecznym sądzie wiejskim (na podstawie ksiąg gromadzkich Kasiny Wielkiej)*, [w: „Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe Ojczyzny” XV, 2013, s. 59–66].

W 2005 roku Badacz wydał monografię, która stała się podstawą przewodu habilitacyjnego: *Językowy obraz XVII-wiecznego klasztoru siostr norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu (na podstawie rękopiśmiennej kroniki klasztornej)*. Książka ta była kontynuacją badań nad siedemnastowieczną polszczyzną. W pracy, na podstawie rękopiśmiennej kroniki klasztornej, Jubilat zrekonstruował językowy obraz XVII-wiecznego klasztoru kontemplacyjnego, poświęcając też wiele uwagi zamieszkującym go zakonnikom. Należy dodać, że publikacja ta zyskała bardzo dobre opinie zarówno recenzentów wydawniczych, jak i recenzentów powołanych do oceny dorobku habilitacyjnego.

Okres po habilitacji Jubilat wypełnił dalszymi badaniami nad językiem doby średniopolskiej, poszerzając przy tym krąg swoich zainteresowań o problematykę języka prawnego. Opublikował z tego zakresu m.in. artykuły: *Czasowniki ustawiamy, przykazuujemy w Statutach kapituły norbertańskiej z 1541 roku* [w: „Język w urzędach i sądach”, red. M. T. Lizisowa, Kraków 2006, s. 91–110]; *Czasowniki dotyczące przebiegu kapituły win w Statutach kapituły norbertańskiej z 1541 roku* [w: *Język w urzędach i sądach II*, red. M. T. Lizisowa, Kraków 2008, s. 163–175]; *Nazwy wykroczeń w Statutach kapituły norbertańskiej z 1340 r.* [w: „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*” IV, 2008, 197–203].

Jednocześnie w tym okresie powstaje seria artykułów autorstwa Jubilata dotycząca Tatr i Podhala, języka literatury, dzieł

etnograficznych związanych z tym regionem czy korespondencji ludzi odkrywających Tatry w II poł. XIX wieku. Są to m.in. takie publikacje, jak np.: *Tańce górali podhalańskich w prozie Kazimierza Przerwy-Tetmajera* [w: „Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe ojczyzny” XIII, 2011, s. 221–230]; *Językowy obraz osobowości twórczej Karola Szymanowskiego (na podstawie listów kompozytora z lat 1903–1919)* [w: *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej, t. II: Stulecia XVIII–XIX*, red. P. Borek, M. Olma, t. II, Kraków 2011, s. 268–275]; *O góralach i ich istocie krańcowej* [w: „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Logopaedica” IV, 2011, s. 334–340]; *O zbójcejskich skarbach w słowach zaklętych* [w: *W przestrzeni języka. Prace ofiarowane Profesor Elżbiecie Koniusz z okazji Jej Jubileuszu*, red. M. Marczevska, S. Cygan, Kielce 2012, s. 323–340]; *Cóż to jest, o góry, ta dziwna potęga, przywiązna do was?* [w: „Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe ojczyzny” XIV, 2012, s. 85–98]; *Rola Stanisława Eljasza-Radzikowskiego w walce o styl zakopiański (na podstawie listów do Stanisława Witkiewicza)* [w: *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej, t. IV: Stulecia XVI–XIX. Perspektywa historyczna i językowa*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2013, s. 329–339]; *Rośliny tat-rzańskie w piśmiennictwie Zofii Radwańskiej-Paryskiej* [w: „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” X, 2015, s. 107–119]; *Bęły głopy przy sile i przy chuci: Wojciecha Brzezi portrety dawnych górali* [wspólnie z żoną Jadwigą Mączyńską] [w: „Małopolska. Regiony. Regionalizmy. Małe ojczyzny” XVIII, 2016, s. 101–113].

W swoim dorobku naukowym Jubilat ma również teksty poświęcone gwarze, są to m.in.: *Gwara podhalańska z perspektywy miłośników Tatr* [w: *Badania dialektologiczne : stan, perspektywy, metodologia: materiały konferencji naukowej „Gwara i tekst”*, Kraków, 27–28 września 2013 r., red. M. Rak, K. Sikora, Kraków 2014, s. 169–180]; *Gwara podhalańska w opowiadaniach Władysławy Panek* [w: „Polonica” XXXVI, 2016, s. 181–189]; *Gwarowe sufiksy -ok [-ak], -ocl-ac [-acz], -ula i -ka w Słowniku gwary gorczańskiej (zagórzańskej) Józefy Kobylińskiej* [w: „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” XIV, 2019, s. 117–127]; *Gwarowe nazwy kobiet z sufiksem -ula* [w: „LingVaria” XVI, nr 1, 2021, s. 199–209].

Zwienieniem długoletnich studiów prowadzonych przez Jubilata nad tekstami statutów norbertańskich była monografia *Język dawnych statutów premonstrateńskich. Interpretacje* (2013). Publikacja niezwykle istotna, bowiem stanowiąca pierwsze w piśmien-

nictwie językoznawczym opracowanie dotyczące języka statutów zakonnych.

Oprócz licznych publikacji Profesor Maciej Mączyński brał czynny udział w wielu konferencjach zarówno ogólnopolskich, jak i międzynarodowych. Również sam wielokrotnie był członkiem komitetu organizacyjnego konferencji, między innymi Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Język w środowisku miejskim* (2010) czy Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Język w środowisku wiejskim. W 110. rocznicę urodzin Profesora Eugeniusza Pawłowskiego* (2012) oraz całego cyklu konferencji historycznojęzykowych: *W kręgu dawnej polszczyzny*, które odbywały się regularnie od 2014 do 2023 roku. Owocem tego cyklu konferencyjnego jest seria publikacji o tym samym tytule, w tym również niniejszy tom dedykowany Szanownemu Jubilatowi.

Na uwagę zasługuje także działalność edytorska Jubilata. W 2014 roku bowiem dzięki wsparciu Fundacji im. Zofii i Witolda Paryskich ukazały się drukiem *Śpiewki góralskie* zebrane przez Zofię Radwańską-Paryską i Witolda H. Paryskiego. Wydanie publikacji przygotowali i wstępem opatrzyli Maciej i Jadwiga Mączyńscy.

Ponadto Profesor Maciej Mączyński jest członkiem licznych rad naukowych czasopism, komisji konkursowych, doktorskich i habilitacyjnych, przez wiele lat współpracował z innymi ośrodkami akademickimi, czy to jako wykładowca, czy jako członek jury konkursów. W latach 2004-2012 był członkiem Senackiej Komisji Dyscyplinarnej dla Pracowników. Od 2013 roku pełni również – niezwykle odpowiedzialną – funkcję Rzecznika Dyscyplinarnego ds. Nauczycieli Akademickich, a w latach 2019-2022 po powołaniu przez Ministra Edukacji i Nauki – rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli akademickich.

Szczególne miejsce należy poświęcić aktywności dydaktycznej Profesora Mączyńskiego, bowiem to ta część pracy akademickiej, którą zawsze niezwykle cenił i co przekładało się zawsze na oceny wystawiane mu przez studentów uczestniczących w jego kursach. Jubilat prowadził wykłady i ćwiczenia z wielu przedmiotów językoznawczych, zarówno kursowych, jak i fakultatywnych, wśród których poczesne miejsce zajmowały przedmioty z zakresu gramatyki języka polskiego. Profesor Mączyński zawsze podkreśla, że szczególną satysfakcję daje mu prowadzenie seminarium magisterskiego, pozwala mu to bowiem obserwować rozwój studentów, oraz zajęć dla doktorantów. Do tej pory Jubilat wypromował

blisko 100 magistrów i licencjatów. Pracując z młodymi ludźmi, zawsze wyznaje zasadę, że jego wiedza i czas jest dla nich.

Prywatnie – troskliwy i opiekuńczy mąż, ojciec dwójki dzieci, dziadek dwóch wnuków. Zaczny obywatel krakowskiej dzielnicy Zwierzyniec. Powszechnie szanowany Nauczyciel akademicki, charyzmatyczny Kierownik katedry, absorbujący i nietuzinkowy Interlokutor, niezawodny Kolega.

Ad multos annos Szanowny Panie Profesorze!